

Funksjonsbasert behandling av utfordrende atferd i Norge: hvilke tiltak benyttes, og hvor nyttige er de?

Bjørn André Torve^{1,2} og Rita Larsen³

¹Habiliteringstjenesten, Sykehuset Innlandet, ²Universitetet i Innlandet, ³Alderspsykiatrisk avdeling, Sykehuset Innlandet

Funksjonsbasert behandling av utfordrende atferd består av å utforme veldokumenterte atferdsanalytiske tiltak som baserer seg på opprettholdende funksjon(er) som er avdekket gjennom funksjonelle analyser. Tiltak kan utformes på ulike måter, og vi har valgt å inndele i tre hovedkategorier i tråd med nasjonal behandlingslinje for utredning og behandling av utfordrende atferd hos barn og ungdom med funksjonsnedsettelse (RHABU, 2023): tiltak rettet mot miljøet, behandling og tiltak rettet mot personen eller skadeavvergende tiltak og tiltak som innebærer bruk av tvang og makt. Vi ønsket å undersøke hvilke tiltak som benyttes i Norge, og hvor nyttige de er. I den hensikt ble tidsskriftene Diskriminanten, Norsk tidsskrift for atferdsanalyse og tidsskriftet SOR rapport gjennomgått, for perioden 2000-2024. Hovedfunnene viste at funksjonsbaserte tiltak ble benyttet for ulike målgrupper og for et bredt spekter av ulike atferdsformer, med Non- kontingent forsterkning (NCR) og Positiv atferdsstøtte (PAS) som de mest benyttede tiltakene. AB-design ble anvendt i 48 % av studiene. Vi undersøkte også om artiklene nevner begrep som: verdi for deltaker, normative vurderinger og/ eller sosial validitet, og fant at 14- av 25 studier gjorde det, og alle var publisert etter 2011. Vi vil diskutere validitetstrusler og anbefalinger for videre forskning.

Nøkkelord: funksjonsbaserte tiltak, funksjonelle analyser, utfordrende atferd

Function-Based Treatment of Challenging behavior in Norway: which treatments are used, and how useful are they?

Function-based treatment consists of designing well-documented behavioral analytic interventions after conducting a functional analysis and identifying maintaining variable(s) of challenging behavior. Interventions can be designed in different ways, and we have divided them into three main categories, in line with the Norwegian guidelines (RHABU, 2023) for treatment of challenging behavior for people with disabilities: environmental-, personalized- and restrictive interventions. The purpose with the study was to examine which interventions are used in Norway, and how useful they are. To answer this, we investigated three Norwegian journals: Diskriminanten, Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse and Tidsskriftet SOR rapport, from 2000-2024. The main findings were that function-based treatments were used for different populations and for a wide range of challenging behaviors. Non-contingent reinforcement (NCR) and Positive Behavior Support (PAS) are used most. AB-design was used in 48 % of the studies. However, 14- out of 25 studies had considered either the values for participants, normative assumptions, or social validity, all those studies were published after 2011. We will discuss validity threats and give suggestions for future work.

Keyword: function-based treatment, functional analysis, challenging behavior

Forskning har vist at utfordrende atferd ofte er opprettholdt av variabler i miljøet (Beavers et al., 2013; Hanley et al., 2003; Iwata et al., 1994; Melanson & Fahmie, 2023). Tiltak basert på funksjonelle analyser, heretter kalt funksjonsbaserte tiltak, er veldokumentert for behandling av utfordrende atferd (Layman et al., 2023; Mattson et al., 2024; Rios et al., 2023; Sturmey, 2020). Det finnes tre hovedkategorier for hvordan gjennomføre funksjonelle analyser: indirekte funksjonelle kartlegginger (IFK), deskriptive funksjonelle analyser (DFA) og eksperimentelle funksjonelle analyser (EFA).

IFK handler om å intervjuv pasient selv, eller nærpå personer, eller bruk av semistrukturerte- eller standardiserte spørreskjemaer som nærpå personer og/eller personalet fyller ut (Peters-Scheffer & Didden, 2020). DFA er enten ustrukturerte- eller strukturerte observasjoner i personens naturlige miljø (Bijou et al., 1968; Torve & Eng, 2025), mens EFA handler om å gjennomføre kontrollerte testbetingelser for å avdekke hvilke variabler som er funksjon til atferd (Iwata et al., 1982). Spørreundersøkelser har vist at klinere som oftest bruker IFK og DFA (Ellingson et al., 1999; Love et al., 2009; Oliver et al., 2015; Roscoe et al., 2015; Torve et al., 2023). Funksjonsbaserte tiltak innebærer å ta utgangspunkt i funksjon(er) som er avdekket gjennom funksjonelle analyser, med hensikt å igangsette tiltak som har vist effekt for å redusere utfordrende atferd og/ eller etablere alternativ atferd (Rios et al., 2023). Studier har vist at det er et bredt spekter av ulike tiltak som kan iverksettes (Geiger et al., 2010; Jin et al., 2013; Kurtz et al., 2015; Layman et al., 2023; Mattson et al., 2024; Rios et al., 2023; Sturmey, 2020). Historisk, har funksjonsbaserte tiltak ført til mindre bruk av restriktive tiltak (Pelios et al., 1999). Det er viktig at funksjonsbaserte tiltak er individuelt tilpasset og tilknyttet ulike hensyn som: kulturelle forskjeller, setting, alder og ressurser (Rios et al., 2023). Eksempelvis har nyere studier vist at det publiseres færre artikler fra voksenpopulasjonen (Torve &

Eng, 2025), noe som trolig skyldes flere av forholdene ovenfor og lengre læringshistorie (Colombo et al., 2023).

Når man har fokus på miljøvariabler, kan man unngå å tilskrive personen iboende egenskaper som aggressiv, irritabel o.l. som årsak til utfordrende atferd (Friman, 2021). I hovedsak er det fire overordnede funksjoner til utfordrende atferd: positiv sosial forsterkning, positiv materiell forsterkning, negativ sosial forsterkning og automatisk forsterkning (både positiv og negativ). I tillegg kan utfordrende atferd være flerfunksjonell, som innebærer at atferden er opprettholdt av to- eller flere funksjoner. I nyere litteraturgjennomganger har det siste vist seg å være tilfelle i flere studier (Melanson & Fahmie, 2023).

Positiv sosial forsterkning handler om at utfordrende atferd er opprettholdt av en form for oppmerksomhet fra andre personer, eksempelvis nærkontakt, taktil berøring, ansiktsuttrykk eller en form for reprimande. Personen vil da fremvise utfordrende atferd ved fravær av denne typen oppmerksomhet, og atferden vil opphøre hvis oppmerksomhet blir gitt (Iwata et al., 1982; Rios et al., 2023). Positiv materiell forsterkning er en annen form for oppmerksomhet gitt fra andre, men handler om at personen får tilgang til et preferert objekt eller en form for aktivitet, som blir formidlet av andre (Rios et al., 2023). Negativ sosial forsterkning innebærer at atferden er opprettholdt av flukt fra eller unngåelse av et krav, visse personer eller sosiale situasjoner (Geiger et al., 2010). I flere litteraturgjennomganger ser man at denne funksjonen oftest er årsak til utfordrende atferd (Melanson & Fahmie, 2023). Automatisk forsterkning går ut på at atferden ikke er sosialt formidlet, men handlingene i seg selv er forsterkende. Ved positiv automatisk forsterkning oppnås en form for tilfredstillelse ved å gjennomføre handlingen (Grung et al., 2020), og for negativ automatisk forsterkning ved at handlingen fjerner en form for kroppslig ubehag (Larsen et al., 2023).

Det finnes flere strategier for hvordan man kan igangsette tiltak basert på funksjonene som opprettholder utfordrende atferd. Et alternativ er å ta utgangspunkt i tiltak som er rettet mot foranledningen(e) til utfordrende atferd (Rios et al., 2023). Dette kan være å tilpasse eller endre på miljøbetingelser, som hvordan personalet stiller et krav eller planlegger systematisk bruk av hjelpebetingelser (Helsedirektoratet, 2015). I andre tilfeller kan det være nødvendig å ta hensyn til etablerende operasjoner for å endre på forsterkende hendelser (Hangen et al., 2024), det kan være å imøtekomme behov eller krav på bestemte måter. Eksempelvis å gi regelmessig tilgang til oppmerksomhet (Torve & Glorud, 2023), eller ved motstand mot gjøremål, å gi rikelig med pauser under bestemte situasjoner (Østerbø, 2004). En tredje vinkling vil være å basere tiltaket på opprettholdende konsekvens(er), eksempelvis å ekstingvere atferd som er utfordrende og forsterke mer prososial atferd (Rios et al., 2023). En fjerde variant er knyttet til klinisk atferdsanalyse (dialektisk atferdsterapi, atferdsaktivering, aksept- og forpliktelsesterapi og funksjonell analytisk psykoterapi) (Myhre et al., 2018), hvor terapeut benytter funksjonelle analyser til å hjelpe pasienten med å forstå funksjonen som opprettholder utfordrende atferd, som videre kan ha betydning for hvordan man kan finne løsninger sammen med terapeut før etablering av tiltaket (Myhre et al., 2018; Rizvi & Ritschel, 2014; Törneke, 2010). Det har blitt utarbeidet en rekke utvidelser av hvordan man kan gjennomføre funksjonelle analyser (Torve & Eng, 2025), og forskning har ført til flere behandlingsintervensjoner med utgangspunkt i de ulike opprettholdende funksjonene: positiv sosial forsterkning (Rios et al., 2023), positiv materiell forsterkning (Rios et al., 2023), negativ sosial forsterkning (Geiger et al., 2010) eller automatisk forsterkning (Grung et al., 2020; Hagopian et al., 2017). En viktig bemerkning er at man alltid skal igangsette tiltak som har vist til dokumentert effekt, og velge det minst inngripende tiltaket (Rios et al., 2023).

En kritikk til atferdsanalytiske tiltak generelt, er manglende skjønnsmessige vurderinger av tiltakene, også kalt sosial validitet (Løkke et al., 2020). Flere studier har vist at det i beskjedne grad dokumenteres (Leif et al., 2024), og Løkke et al. (2020) oppfordrer derfor til å gjennomføre enten målinger eller vurderinger, for å løfte anseelsen til atferdsanalytisk arbeid, med hensikt å nå ut til flere målgrupper. Et annet begrep er normative vurderinger, som handler om å vurdere hvor verdifullt tiltaket har vært for personen som mottar behandlingen, som også vil være en skjønnsmessig vurdering av tiltaket (Løkke & Salthe, 2012).

I Norge kom det nylig en behandlingslinje for spesialisthelsetjenesten for utredning og behandling av utfordrende atferd hos barn- og ungdom med funksjonsnedsettelser (RHABU, 2023), og en tilsvarende for voksne er under utarbeidelse (RKHAB, 2025). Behandlingslinjen anbefaler at utfordrende atferd bør behandles med ikke-medikamentelle strategier, og funksjonsbaserte tiltak fremheves, som er i tråd med andre internasjonale retningslinjer (NICE, 2015) og kommunale anbefalinger (Helsedirektoratet, 2021). I behandlingslinjen til RHABU (2023) skilles det mellom tre kategorier for hvordan behandling kan gjennomføres: 1) tiltak rettet mot miljøet, 2) behandling og tiltak rettet mot personen eller 3) skadeavvergende tiltak og tiltak som innebærer bruk av tvang og makt. Det vil også være naturlig at behandling kan kombineres med flere tiltak fra de ulike kategoriene. Vi vil gjennomgå atferdsanalytiske tiltak som er presentert i behandlingslinjen og i tillegg trekke frem noen aktuelle metoder som anvendes i forskningsmiljøet.

Tiltak rettet mot miljøet.

En av de enklere formene for behandling er det som kalles for *berikelse av miljø*. Det handler om å tilby personen rikelig med tilgang på prefererte aktiviteter, eller ting, i den hensikt å redusere sannsynlighet for at utfordrende atferd forekommer. Personen

vil da være i et miljø med rikelige tilgang på potente forsterkere (Horner, 1980). En mer systematisk tilnærming er det som kalles non-kontingent forsterkning (NCR). Hvis man har avdekket at utfordrende atferd er opprettholdt av positiv forsterkning kan det være hensiktsmessig å arrangere rikelig tilgang på forsterkere, uavhengig av hva personen gjør (Catania, 2005). Metoden krever ikke noe av personen selv, bortsett fra å motta eksempelvis: prefererte aktiviteter, ting eller planlagt samhandlingstid med andre. Hvis atferden er opprettholdt av negativ sosial forsterkning, kan et alternativ av forrige metode arrangeres med rikelige tilgang på pauser, uavhengig av hva personen gjør. Denne metoden kalles non-kontingent forsterkning av unngåelse (NCE) (Geiger et al., 2010). En siste tilnærming som nevnes i denne kategorien er positiv atferdsstøtte (PAS), som i praksis er atferdsanalyse med andre begreper. PAS er en multimodal tilnærming hvor det igangsettes flere tiltak samtidig, og vektlegger funksjonelle analyser som grunnlag for tiltak igangsettes (Sugai et al., 2000).

Behandling og tiltak rettet mot personen.

Hvis de som mottar behandling har et funksjonelt talespråk kan atferdsavtale være en egnet metode. Atferdsavtale vektlegger at personen selv deltar i utarbeidelse av avtalen, og man presenterer forsterkere ved måloppnåelse (Holden & Finstad, 2010). Hos andre med funksjonsnedsettelse kan begrensede kommunikasjonsferdigheter være en årsak til utfordrende atferd. Funksjonell kommunikasjonstrening er en evidensbasert metode (Ghaemmaghami et al., 2021; Tiger et al., 2008) som vektlegger bruk av funksjonell analyse for å øke eller etablere alternative kommunikasjonsferdigheter, som eksempelvis peking, levere ett bilde, bruk av digitale kommunikasjonsverktøy eller bestemte lyder. I tillegg må man planlegge for ekstinksjon av utfordrende atferd (Carr & Durand, 1985; Nag, 2012). Andre metoder som også vektlegger diskriminasjon mellom positiv

forsterkning og ekstinksjon, er kalt differensiell forsterkning. Tiltak kan planlegges og gjennomføres på ulike måter og noen vanlige metoder er: Differensiell forsterkning av annen atferd (DRO) (Fredheim & Finstad, 2006), Differensiell forsterkning av inkompatibel atferd (DRI) (Luiselli et al., 1980) og Differensiell forsterkning av alternativ atferd (DRA) (Petscher et al., 2009). Differensielle forsterkningsprosedyrer kan benyttes i kombinasjon med tegnøkonomi (Berge et al., 2021; Holden & Finstad, 2010), der betingete forsterkere (ulike tegn som pokersjetonger, puslespill, smilefjes osv) fungerer som brobyggere, og kan være effektivt for å tynne forsterkningskjemaet (Regnier et al., 2022).

Skadeavvergende tiltak og tiltak som innebærer bruk av tvang og makt.

I Norge er man lovpålagt å prøve *andre løsninger* før det fattes skadeavvergende tiltak ovenfor personer med utviklingshemming. Unntaket er hvis atferden er skadevoldende mot personen selv, eller andre. I tillegg er pyromani også beskrevet under samme unntak. Tiltakene må gjelde etter prinsippet fra minst- til mest inngripende, der man ikke utsetter personer for unødig bruk av restriktive tiltak (Helsedirektoratet, 2015). Eksempler på tiltak i denne kategorien kan være: manuell hindring ved selvskading, hindre personer i å utøve vold rettet mot andre eller ødeleggelse av andres eller egne gjenstander.

Vi er ikke kjent med at det er undersøkt status på bruk av funksjonsbaserte tiltak i Norge, og ønsket å undersøke dette ved gjennomgang av relevante tidsskrifter som har publisert studier der funksjonsbaserte tiltak har vært iverksatt for å redusere utfordrende atferd.

Metode

Prosedyre for inkludering

Begge forfatterne gjennomgikk norske tidsskrifter og inkluderte tidsskrifter med

følgende kriterier: 1) tidsskriftet hadde artikler om bruk av funksjonelle analyser av utfordrende atferd (eller tilsvarende begreper: atferd som utfordrer, problematferd o.l.), 2) tidsskriftet hadde databaser med kronologisk arkiv. Vi fant tre tidsskrift som ble inkludert: Diskriminanten fra 2000- til og med 2005, Norsk tidsskrift for atferdsanalyse (NTA, som avløste Diskriminanten) fra 2006- til og med 2024, og Stiftelsen SOR rapport fra 2001- til og med 2024. Begge forfatterne gjennomgikk de nevnte tidsskriftene uavhengig av hverandre. Hvis tittel indikerte minimum et av følgende kriterier 1) bruk av funksjonelle analyser av utfordrende atferd med 2) påfølgende behandling og 3) dokumentert effekt med bruk av eksperimentelle design (må minimum inneholde AB-design), leste begge forfatterne sammendrag, metode og resultatdel før man skåret om artikkel var inkludert eller ikke. Søket ble gjennomført fra 23.09 til 06.11 i 2024. Forfatterne fant 25 artikler som ble inkludert i studien (se avsnitt Interrater Reliabilitet).

Inklusjonskriterier

Vi inkluderte alle artikler fra tidsskriftene Diskriminanten fra 2000- til og med 2005, Norsk tidsskrift for atferdsanalyse (NTA, som avløste Diskriminanten) fra 2006- til og med 2024, og Stiftelsen SOR rapport fra 2001- til og med 2024, som inneholdt (1) behandling av utfordrende atferd etter Emerson og Einfields (2011) definisjon, med unntak av kravet om utviklingshemning, (2) en metodedel som beskrev enten bruk av IFK, DFA eller EFA (eller kombinasjon av flere) og vurderinger, og (3) bruk av design med minimum én baseline- og tiltaksfase. Artikler som konkluderte om mulig funksjon(er) til atferd, men ikke beskrev hvordan kartleggingen ble gjennomført, ble ekskludert.

Datainnhenting

Fra de inkluderte artiklene ble følgende variabler tatt med: (1) tidsskriftet den var publisert i, og forfatter/ årgang med informasjon om deltakere, (2) atferdsform(er),

(3) setting, (4) hvilken metode(r) av FA ble brukt, (5) hvilken type behandling iverksatt og (6) design med bruk av kvalitetsvurdering av fem evidensnivåer innen forskningsdesign, som er hentet fra tabell 1 i studien til Logan et al. (2008)/verdi for deltaker, normative vurderinger (Løkke & Salthe, 2012) eller sosial validitet (Wolf, 1978).

Interrater reliabilitet

Begge forfatterne gjennomgikk de ulike tidsskriftene hver for seg. Det ble benyttet en egen protokoll med inklusjonskriterier (se «Inklusjonskriterier» og «Prosedyre for inkludering») og kolonner med åpne felt for hvert tidsskrift, slik at man kunne skrive inn artikler man anså for å være inkludert. Punkt- til punkt enighetsvurdering ble utregnet ved å dele antall enige med antall enige pluss uenige, for deretter å multiplisere med 100. Total enighet fra samtlige artikler i tidsskriftene var 100 %.

Resultater

Informasjon om tidsskrift, deltakere og atferdsformer

Artiklene som ble inkludert i studien var fire fra Diskriminanten, 17 fra NTA og fire fra Tidsskriftet SOR rapport, totalt 25 artikler. Se tabell 1 for mer informasjon om deltakere. Samtlige studier hadde én deltaker, og vi delte de inn i barn (0-12 år), ungdom (13-17 år), voksen (18 –64 år) og eldre (> 65 år). Tre av deltakerne var barn (12 %), fem var ungdom (20 %), 12 var voksne (48 %), og fem var eldre (20 %). Kjønn var fordelt mellom 10 (40 %) menn, 14 (56 %) kvinner og én (4 %) ikke oppgitt kjønn.

Når det gjelder diagnoser hadde to personer utviklingshemning alene. Det var også studier der deltaker hadde andre funksjonsnedsettelse i tillegg til utviklingshemning: autismspekterforstyrrelse, syndromer, ADHD, samtidig autismspekterforstyrrelse og bipolar lidelse og samtidig hyperkinetisk forstyrrelse, andre syndromer med tics, andre spesifiserte obsessive kompulsive lidelser og epilepsi. Av 13 personer med utviklings-

Tabell 1. Informasjon om deltakerne

Karakteristikk	n	%
Kjønn		
Mann	10	40 %
Kvinne	14	56 %
Ukjent	1	4 %
Alder		
0-12 år	3	12 %
13-17 år	5	20 %
18-64 år	12	48 %
+ 65 år	5	20 %
Diagnoser ^a		
Autismespekterforstyrrelse	8	32 %
Psykisk utviklingshemming	13	52 %
Lett	2	15 %
Moderat	5	38 %
Alvorlig	4	31 %
Dyp	1	8 %
Uspesifisert	1	8 %
Andre	8	32 %
Syndromer	4	16 %
Psykiske lidelser	2	8 %
Uten diagnose	2	8 %
Utfordrende atferd		
Unngåelse av hverdagskrav	5	20 %
Angrep mot andre	3	12 %
Selvskading	3	12 %
Upassende verbal atferd	3	12 %
Vandring	2	8 %
Andre	5	20 %
To eller flere typer utfordrende atferd	4	16 %
Situasjon		
I hjemmet	9	36 %
Sykehjem	5	20 %
Skole	4	16 %
Hos foreldre	1	4 %
Dagsenter	1	4 %
Avlastning	1	4 %
Kombinasjon av flere steder	4	16 %

Notat. ^a Noen av deltakerne ble tatt med i flere kategorier

hemning hadde to lett-, fem moderat-, fire alvorlig-, en dyp- og én uspesifisert grad av utviklingshemning. 12 personer hadde andre diagnoser: multifunksjonshemning, Alzheimers sykdom, reaktiv tilknytningsforstyrrelse, medfødt hjerneskade, atypisk autisme og Prader Willis Syndrom og autismespekterforstyrrelse. To personer hadde ingen diagnose.

Utfordrende atferd ble delt inn i fem kategorier, hvorav manglende utførelse av hverdagskrav (sette seg på bakken, verbal og fysisk motstand mot stell, fravær på skolen) forekom i fem (20 %) av studiene, angrep mot andre (ta mot og på personalet, fysisk angrep på personal, slag, spark, lugging i hår, bitt, riving i klær, kaste sekreter mot tjenesteyter) i tre (12 %) studier, selvska- ding (slag/spark/ skalling mot kroppsdel/ faste installasjoner, slag med knoker mot panne/ tinning, slag med knyttet neve/ flat hånd mot hode/ ansikt og/ eller spark med en fot mot den andre) i tre (12 %) av studiene, upassende verbal atferd (roping, repeterende mumling, latter, ord og fraser som ikke passer til settingen) i to (8 %) studier og vandring (kontinuerlig gange) i to (8 %). For atferdsformer det bare var én av totalt ble de kategorisert som andre, og fem (20 %) av studiene hadde atferd tilhørende denne kategorien, med utfordrende atferd som ruminering, sosialt fornedrende atferd, alarmringing til personalet, hudplukking, og stereotypi.

Fem personer hadde mer enn én utfordrende atferd (slå/ klype/ klenge på andre, lugge/ slå seg selv, skriking, upassende vokalisering, reise seg/ vippe på stolen, legge seg ned på pulten, slå kroppsdel på gjenstander, rive/ kaste materiale, blotting, slag/ klyp mot personal, utagerende/truende mot andre, manglende samarbeid, tvangspreget atferd, innsovningstid, slag/spark/dytt/ holde fast/ klype/ lugge/ bite/ verbale trusler/ skrike/ rope mot andre, kaste gjenstander mot andre, slag/ spark mot objekter, slag/ spark/ klyping/ kutting/ skraping på egen kropp, kvelning av seg selv med plagg/ tau o.l.).

Funksjonelle analyser, opprettholdende funksjon(er) og behandling

Bruk av funksjonelle analyser og vurdering av opprettholdende funksjon med påfølgende behandling er fremstilt i tabell 2.

For å avdekke atferdens funksjon ble det gjennomført funksjonelle analyser. DFA alene ble utført i åtte av studiene (32 %) (Berge et al., 2016; Fredheim & Sällman, 2006; Granmo et al., 2017; Isaksen & Viken, 2022; Kopperud & Granheim, 2013; Løkke, Aubell, et al., 2011; Løkke, Berger, et al., 2011; Løkke, Iversen, et al., 2011; Østerbø, 2004), for fire av studiene ble det gjort EFA alene (16 %) (Jarness et al., 2019; Larsen, 2002; Petursson et al., 2024; Vold, 2005) og for to av dem ble IFK gjennomført alene (8 %) (Brath, 2024; Kroken & Holden, 2008). Kombinasjonen DFA og IFK ble utført i 10 av studiene (40 %) (Berge et al., 2021; Delic et al., 2022; Eilertsen, 2021; Granerud et al., 2017; Granmo et al., 2017; Nag, 2012; Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022; Torve & Glorud, 2023), og én (4 %) studie kombinerte alle tre (Linnes, 2005).

Funksjoner ble beskrevet hvis studiene beskrev hvilken funksjon, eller hadde opplysninger om hva som opprettholdt atferden i form av hverdagsbegreper som aktiviteter (positiv materiell forsterkning), krav (negativ sosial forsterkning) eller oppmerksomhet (positiv sosial forsterkning). Der det ble rapportert om andre faktorer som påvirket atferden ble dette kategorisert som setting hendelse eller motivasjonelle operasjoner. I gjennomgangen fant vi at 13 av studiene (52 %) avdekket én funksjon, hvorav dette fordelte seg på positiv sosial forsterkning i syv av dem (28 %) (Berge et al., 2016; Fredheim & Sällman, 2006; Granmo et al., 2017; Jarness et al., 2019; Kroken & Holden, 2008; Løkke, Berger, et al., 2011; Torve & Glorud, 2023), negativ sosial forsterkning i tre (12 %) (Eilertsen, 2021; Løkke, Aubell, et al., 2011; Østerbø, 2004), automatisk forsterkning i to (8 %) (Kopperud & Granheim,

2013; Petursson et al., 2024) og negativ forsterkning i én studie (4 %) (Delic et al., 2022). 12 av studiene (48 %) avdekket at atferden(e) var flerfunksjonell(e). Kombinasjonen negativ sosial forsterkning og positiv sosial forsterkning forekom i fire av studiene (Berge et al., 2021; Granerud et al., 2017; Isaksen & Viken, 2022; Linnes,

2005), mens det for én studie hver var følgende kombinasjoner; negativ sosial forsterkning og positiv materiell forsterkning (Larsen, 2002), negativ sosial forsterkning og setting hendelse (Løkke, Iversen, et al., 2011), positiv sosial forsterkning og setting hendelse (Nag, 2012), positiv sosial forsterkning, negativ sosial forsterkning og

Tabell 2. Oversikt over artikkelens som ble inkludert etter gjennomgang fra tidskriftens Disfunksjons, Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse og Stiftelsen SOR rapport Forsterking, sosial og informasjon om deltaker	Setting	Hvilken FA metode/funksjon(er)	Behandling	Design (kvalitetsvurdering) / verdi for deltaker og/eller sosial validitet
(Larsen, 2002) N=1 Mann 27 år gammel med infanstill autisme og alvorlig utviklingshemming	I hjemmet	Selvskading EFA/ Negativ sosial forsterkning Positiv materiell forsterkning	NCR, NCE, DRO og DNRO	Alternierende behandling design (1)
(Zscharbe, 2004) N=1 Mann 30 år med Down's syndrom og alvorlig utviklingshemming	Dagsenter	DFA / Negativ sosial forsterkning	NCE	ABABC-design (4)
(Linnes, 2005) N=1 Kvinne 58 år med autisme og utviklingshemming	I hjemmet Dagsenter Skolekontakt	EFA, IFK og DFA/ Negativ sosial forsterkning Sjettekontakt Positiv sosial forsterkning	Erstikasjon Manuell hindring Time-out	Multielement, ABCDE-design (4)
(Vold, 2005) N=1 Jente 12 år med multifunksjons hemming	Skole	EFA/ Negativ sosial forsterkning Automatisk forsterkning	NCR og NCE	ABAB-design og AB-design (4, 5)
(Friedheim & Sällmann, 2008) N=1 Kvinne 150-årene med dyp utviklingshemming	I hjemmet	DFA/ Positiv sosial forsterkning	NCR	Multiple treatment-design (4)
(Kroken & Holden, 2008) N=1 Kvinne 19 år med lett utviklingshemming	Hos foreldre	IFK/ Positiv sosial forsterkning	Erstikasjon	AB-design (5)
(Løkke, Berge, Avelsen & Vold, 2011) N=1 Kvinne 78 år med Alzheimers sykdom	Sykehjem	DFA/ Positiv sosial forsterkning	NCR	Tilskretning-design (4) / Verdi for deltaker
(Løkke, Iversen, Lind, Rits & Vold 2011) N=1 Mann 180-årene med Alzheimers sykdom	Sykehjem	DFA/ Negativ sosial forsterkning Setting hendelser	NCE, DRO og NCE + DRO	Multielement-design (4) / Verdi for deltaker
(Løkke, Aubell, Paulsen & Vold 2011) N=1 Kvinne snart 80 år med Alzheimers sykdom	Sykehjem	DFA/ Negativ sosial forsterkning	NCE + Berikelse av miljø	ABAB-design (4) / Verdi for deltaker
(Nag, 2012) N=1 Gutt forsiklet med Smiths-Magenis syndrom og moderat utviklingshemming	Skole	IFK og DFA/ Positiv sosial forsterkning Setting hendelser	Funksjonell kommunikasjonstraining	AB-design (5)
(Kopperud & Granheim, 2013) N=1 Gutt 14 år med reaktiv tilknytningsstyrrelse	Avlastning Skole	DFA / Automatisk forsterkning	DRO + tegnekonomi	AB-design (5)
(Berge, Hamre & Hillerstad, 2016) N=1 Kvinne 63 år med Alzheimers sykdom	Sykehjem	DFA/ Positiv sosial forsterkning	NCR	ABAB-design (4) / Sosial validitet og normativ vurdering
(Granmo og medarbeidere, 2017) N=1 Kvinne 30 årene med demens	Sykehjem	IFK og DFA/ Positiv sosial forsterkning	NCR	AB-design (5) / Verdi for deltaker og normativ diskusjon
(Granerud, Bruneberg & Løkke, 2017) N=1 Mann 30 år med infanstill autisme og moderat psykisk utviklingshemming	I hjemmet	DFA og IFK/ Negativ sosial forsterkning Positiv sosial forsterkning	DRO med reglestyving + tegnekonomi	Multielement-design (4) / Verdi for deltaker og andre

setting hendelse (Saleem, 2019), negativ sosial forsterkning og automatisk forsterkning (Vold, 2005), positiv materiell forsterkning, positiv sosial forsterkning og negativ sosial forsterkning (Talleraas, 2022), og sist positiv sosial forsterkning, positiv materiell forsterkning, negativ sosial forsterkning og motivasjonelle operasjoner (Brath, 2024).

Det var ulike funksjonsbaserte tiltak som ble valgt i de ulike studiene. For 16 (64 %) av dem ble det valgt én type behandling, fordelt på følgende; fem (20 %) studier brukte NCR (Fredheim & Sällman, 2006; Granmo et al., 2017; Løkke, Berger, et al., 2011; Torve & Glorud, 2023), fire (16 %) studier anvendte PAS (Eilertsen, 2021; Saleem, 2019; Sætrevik

(James, Petrusson & Eldsvik, 2019) N=1 Mann 30 årene med diagnoserne autisme, moderat utviklingshemming, og bipolar lidelse	Uppassende verbal atferd	I hjemmet	EFA (ISCA) / Positiv sosial forsterkning	Verbal operant trening	Multipel baseline-design og Multipel probe design (3)
(Saleem, 2019) N=1 Kvinne 65 år med medfødt hjerneskade	Angrep mot andre	I hjemmet	DFA og IFK/ Positiv sosial forsterkning Negativ sosial forsterkning Setting hendelser	PAS	AB-design (5) / Normativ vurdering
(Berge, Brath & Nybo, 2021) N=1 Gutt 8 år	Uppassende verbal atferd Selvskading Materielle odleggelser Manglende utføring av hverdagskrav	Skole	IFK og DFA/ Positiv sosial forsterkning Negativ sosial forsterkning	DRO + tegnekonomi	Multipel baseline-design (2) / Normativ vurdering
(Eilertsen & Svendsen, 2021) N=1 Gutt i tenårene med Prader-Willis Syndrom og autismespekterforstyrrelse	Angrep mot andre	Avslutning	IFK og DFA/ Negativ sosial forsterkning	PAS	AB-design (5) / Normativ vurdering
(Isaksem & Viken, 2022) N=1 Elev 14 år med atypisk autisme	Manglende utføring av hverdagskrav	Skole I hjemmet	DFA / Positiv sosial forsterkning Negativ sosial forsterkning	Atferdsavtale	AB-design (5)
(Delic, Herikstad & Løkke, 2022) N=1 Kvinne i 20-årene	Hudplukking	I hjemmet	DFA og IFK/ Negativ forsterkning	DRI + Compelling Response Training	AB-design (5) / Verdi for detaljer og berente parter
(Talleraas, 2022) N=1 design Jente 16 år med alvorlig utviklingshemming og autisme	Sosialt formidrende atferd Angrep mot andre	Skole	IFK og DFA/ Positiv materiell forsterkning Positiv sosial forsterkning Negativ sosial forsterkning	PAS	AB-design (5) / Normativ vurdering
(Tonve & Glorud, 2023) N=1 Kvinne i 20 årene med CHARGE Syndrom og alvorlig utviklingshemming	Selvskading	I hjemmet	IFK og DFA/ Positiv sosial forsterkning	NCR	AB-design (5) / Sosial validitet
(Sætrevik & Halvorsen, 2023) N=1 Kvinne i 30 årene med moderat utviklingshemming ADHD	Angrep mot andre Tvingende prisert atferd Manglende utføring av hverdagskrav	I hjemmet	IFK og DFA/ Negativ sosial forsterkning Setting hendelser	PAS	AB-design (5) / Normativ vurdering
(Brath, 2024) N=1 design En gutt i ungdomstoleaser med let utviklingshemming, hyperkinetisk forstyrrelse, andre syndromer med tics, andre spesifikke obsessive kompulsive lidelser og eplilopsi	Imsovningslid Angrep mot andre Uppassende verbal atferd Materielle odleggelser Selvskading	I hjemmet	IFK/ Positiv sosial forsterkning Positiv materiell forsterkning Negativ sosial forsterkning Motivasjonelle operasjoner	Semittilak basert på funksjonell kartlegging	AB-design (5) / Sosial validitet
(Petrusson, Gånås & Mousoulaki, 2024) N=1 Kvinne 40 årene med autisme og moderat utviklingshemming	Staretegn	I hjemmet Dagssenter	EFA / Automatisk forsterkning	Responsforstyrrelse med omdriking med eller uten treningsøktar med avgrensede forsøkt	ABAC-design (4)

& Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022), og NCE (Østerbø, 2004), Ekstinksjon (Kroken & Holden, 2008), FKT (Nag, 2012), Verbal operant trening (Jarness et al., 2019), søvntiltak basert på funksjonell kartlegging (Brath, 2024), enkel atferdsavtale (Isaksen & Viken, 2022) og responsforstyrrelse med omdirigering med eller uten treningsøker med avgrensede forsøk (Petursson et al., 2024) ble brukt i én (4 %) studie hver. Ni (36 %) av studiene brukte en kombinasjon av flere tiltak, med kombinasjonen DRO (med og uten regelstyring) og tegnøkonomi for tre (12 %) av studiene (Berge et al., 2021; Granerud et al., 2017; Kopperud & Granheim, 2013), mens én studie hver (4 %) benyttet kombinasjoner som NCR, NCE, DRO og DNRO (Larsen, 2002), ekstinksjon, manuell hindring og time-out (Linnes, 2005), NCR og NCE (Vold, 2005), NCE, DRO og NCE + DRO (Løkke, Iversen, et al., 2011), NCE og berikelse av miljø (Løkke, Aubell, et al., 2011), DRI og compete response training (Delic et al., 2022).

Setting

Studiene er i hovedsak gjennomført i naturlige situasjoner. Ni (36 %) av studiene er gjennomført i hjemmet (det innebærer også at tiltakene gjennomføres utendørs) (Brath, 2024; Delic et al., 2022; Fredheim & Sällman, 2006; Granerud et al., 2017; Jarness et al., 2019; Larsen, 2002; Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Torve & Glorud, 2023), fem (20 %) på sykehjem (Berge et al., 2016; Granmo et al., 2017; Løkke, Aubell, et al., 2011; Løkke, Berger, et al., 2011; Løkke, Iversen, et al., 2011), fire (16 %) på skole (Berge et al., 2021; Nag, 2012; Talleraas, 2022; Vold, 2005), og for én studie hver (12 %) ble tiltakene gjennomført på dagsenter (Østerbø, 2004), avlastning (Eilertsen, 2021) og hos foreldre (Kroken & Holden, 2008). Tre (12 %) studier hadde kombinasjon av to steder: avlastning og skole (Kopperud & Granheim, 2013), skole og hjemmet (Isaksen & Viken, 2022) og i hjemmet og på dagsenter (Petursson et al.,

2024). Èn (4 %) studie hadde kombinasjon av tre steder: i hjemmet, avlastning og hos støttekontakt (Linnes, 2005).

Design og kvalitetsvurdering

For å vurdere effekt av behandling av utfordrende atferd viser vår gjennomgang at det ble brukt ulike design. Vi har ikke tatt med design knyttet til mestring av prososiale ferdigheter, eller design benyttet for å avdekke funn fra funksjonelle analyser.

I 12 (48 %) studier ble AB-design benyttet (Brath, 2024; Delic et al., 2022; Eilertsen, 2021; Granmo et al., 2017; Isaksen & Viken, 2022; Kopperud & Granheim, 2013; Kroken & Holden, 2008; Nag, 2012; Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022; Torve & Glorud, 2023), Multielement-design (Granerud et al., 2017; Linnes, 2005; Løkke, Iversen, et al., 2011) ble brukt i tre (12 %) studier hver, to (8 %) studier benyttet ABAB-design (Berge et al., 2016; Løkke, Aubell, et al., 2011), og Multipel baseline design (Berge et al., 2021), Alternerende behandlingsdesign (Larsen, 2002), Multiple behandlingsdesign (Fredheim & Sällman, 2006), ABABC (Østerbø, 2004), tilbaketreking-design (Løkke, Berger, et al., 2011) og ABAC (Petursson et al., 2024) ble brukt i én (4 %) studie hver. Én (4 %) studie kombinerte Multipel baseline-design og Multipel probe design (Jarness et al., 2019) og én (4 %) annen studie kombinerte ABAB-design og AB-design (Vold, 2005).

Kvalitetsvurdering av design ble gjennomført ved å ta utgangspunkt i fem evidensnivåer innen forskningsdesign hentet fra tabell 1 fra Logan et al., (2008). Best evidensnivå har studien hvis den oppfyller kriteriene til kvalitetsvurdering 1, og tilsvarende lavest evidens ved kvalitetsvurdering 5. Vi fant at én studie tilhørte henholdsvis kvalitetsnivå 1 (Larsen, 2002), 2 (Berge et al., 2021) og 3 (Jarness et al., 2019), ni (36 %) av studiene befant seg i kvalitetsnivå 4 (Berge et al., 2016; Fredheim & Sällman, 2006; Granerud et al., 2017; Linnes, 2005; Løkke, Aubell, et al., 2011; Løkke, Berger,

et al., 2011; Løkke, Iversen, et al., 2011; Petursson et al., 2024; Østerbø, 2004), og 12 (48 %) av studiene tilhørte kvalitetsnivå 5 (Brath, 2024; Delic et al., 2022; Eilertsen, 2021; Granmo et al., 2017; Isaksen & Viken, 2022; Kroken & Holden, 2008; Nag, 2012; Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022; Torve & Glorud, 2023). Én studie befant seg i både kvalitetsnivå 4 og 5 (Vold, 2005).

Verdi for deltaker, normative vurderinger og sosial validitet

Det ble gjort vurderinger knyttet til begrepene verdi for deltaker, normative vurderinger (Løkke & Salthe, 2012) og/eller sosial validitet (Wolf, 1978) i 14 (56 %) studier. Fem (20 %) av disse hadde med normative vurderinger (Berge et al., 2021; Eilertsen, 2021; Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022). Fem (20 %) studier vurderte hvilken verdi tiltakene hadde for deltakerne (Delic et al., 2022; Granerud et al., 2017; Løkke, Aubell, et al., 2011; Løkke, Berger, et al., 2011; Løkke, Iversen, et al., 2011), i tillegg hadde to (8 %) av disse studiene gjort vurderinger knyttet til andre berørte parter (Delic et al., 2022; Granerud et al., 2017). To (8 %) studier hadde vurdert sosial validitet (Brath, 2024; Torve & Glorud, 2023). Én (4 %) studie kombinerte både sosial validitet og normativ vurdering (Berge et al., 2016), og én (4 %) annen studie kombinerte verdi for deltaker og normativ diskusjon (Granmo et al., 2017).

Diskusjon

Formålet med studien var å undersøke status på bruk av funksjonsbaserte tiltak i behandling av utfordrende atferd i Norge, ved gjennomgang av tidsskriftene *Diskriminanten*, *Norsk tidsskrift for atferdsanalyse* og *tidsskriftet SOR rapport*. Vi fant 25 artikler som oppfylte våre inklusjonskriterier, hvorav *Norsk tidsskrift for atferdsanalyse* hadde hele 68 % av studiene. Noe av årsaken til dette er at *Diskriminanten* ble avsluttet som tids-

skrift i 2005, og i tidsskriftet *SOR rapport* fant vi kun fire aktuelle artikler fra 2019 og fremover.

I likhet med en tidligere gjennomgang av Torve & Larsen (2020) fant vi at det er benyttet ulike metoder av funksjonelle analyser, nærmere bestemt ble DFA brukt oftest, enten alene eller i kombinasjon med IFK. Dette samsvarer med spørreundersøkelser internasjonalt og i Norge, hvor man har spurt klinikere om bruk av funksjonelle analyser (Ellingson et al., 1999; Love et al., 2009; Oliver et al., 2015; Roscoe et al., 2015; Torve et al., 2023). Samtidig er det en forskjell fra amerikanske studier, hvor EFA benyttes mest (Melanson & Fahmie, 2023). I flere av studiene som ble ekskludert, hadde forfatterne skrevet om funksjonelle vurderinger, uten beskrivelser av hvilke metoder som var benyttet. For å sikre mulighet til replikasjon av studier, eller øke forståelse og bruk av funksjonelle analyser i Norge, bør man etterstrebe mer tydelige beskrivelser i metodedel (se Torve & Larsen, 2020).

Vi avdekket at funksjonsbaserte tiltak blir benyttet ovenfor et bredt spekter av ulike målgrupper, og at det er flere typer utfordrende atferd som blir behandlet, med manglende utførelse av hverdagskrav som hyppigst forekommende. Tidligere var behandling av utfordrende atferd mest rettet mot personer med alvorlig- eller dyp grad av utviklingshemming, og i hovedsak selvskading (Iwata et al., 1994). Det at funksjonsbaserte tiltak har blitt utprøvd overfor flere målgrupper og atferdsformer, handler om at de ulike metodene innen funksjonelle analyser har blitt utvidet, og er mer tilpasset for andre målgrupper og utfordringer (Torve & Eng, 2025).

Når det kommer til hvilke funksjonsbaserte tiltak som blir brukt, viser vår gjennomgang at NCR og PAS var de mest brukte, samlet i over en tredjedel av studiene. PAS er som tidligere nevnt en multimodal tilnærming hvor det igangsettes flere samtidige tiltak, og dermed vil det være vanskelig å vite hvilke av dem som har hatt effekt. I

våre inkluderte studier hadde disse studiene mellom tre- og syv samtidige tiltak, og alle artiklene kom fra tidsskriftet *SOR* rapport.

For 13 (52 %) av studiene ble det avdekket én funksjon som årsak til utfordrende atferd, med positiv, sosial forsterkning som hyppigst forekommende. Det viste seg også at det i nær halvparten av studiene ble avdekket flerfunksjonelle årsaker til utfordrende atferd, med kombinasjonen positiv- og negativ forsterkning som den mest brukte. Dette er en trend som samsvarer med internasjonal forskning (Melanson & Fahmie, 2023).

Når det handlet om hvem som mottok behandling var andel barn og ungdom 32 %, som er betydelig lavere enn nyere oversiktsartikler fra USA (Melanson & Fahmie, 2023). En mulig årsak til ulikheten er at flere av forskningsstudiene i USA gjennomføres på klinikker, og ofte i mer kontrollerte former, mens vi i vår gjennomgang fant at behandling ble utført på mange ulike steder som i hjemmet, på skole, avlastning, dagsenter og på sykehjem.

For å vurdere effekt av behandling hadde samtlige studier brukt eksperimentelle design, og det var stor variasjon i bruken. I 12 av studiene ble AB-design brukt, et design som demonstrerer lavere grad av eksperimentell kontroll, og holder kvalitetsvurdering tilsvarende kvalitetsnivå 5. Videre fant vi at ni av studiene holdt kvalitetsvurdering tilsvarende nivå 4, mens bare tre av studiene var på henholdsvis nivå 1, 2 og 3. Én studie hadde både kvalitetsvurdering 4 og 5. Ifølge Logan et al., (2008) viser nivå 4 tegn på kausale årsaker, mens nivå 5 indikerer at funnene kan gi grunnlag for videre utprøving av metodene. I alle studiene vi inkluderte var det bare én deltaker, slik at vurderinger knyttet til generaliseringseffekter er svært begrenset, da det krever tre- eller flere deltakere (Logan et al., 2008).

Et viktig forhold ved vår gjennomgang er at flere av studiene hadde alvorlige atferdsformer, som angrep rettet mot andre eller selvskadning, og flere av studiene har nevnt etiske betraktninger som grunnlag for valg

av design og/ eller kort baselinefase (Brath, 2024; Eilertsen, 2021; Isaksen & Viken, 2022; Kopperud & Granheim, 2013; Kroken & Holden, 2008; Larsen, 2002; Linnes, 2005; Torve & Glorud, 2023). Allikevel mener vi at det bør være et større søkelys på hvordan man kan anvende ulike eksperimentelle design, for å vise større grad av eksperimentell kontroll i fremtidige studier, eksempelvis vil både multipel baseline design og alternerende behandling design gi bedre eksperimentell kontroll, og vurdering av generaliseringseffekter (Logan et al., 2008). Alternerende behandling design kan være hensiktsmessig hvis man må utprøve forskjellige typer behandlingsformer for å finne hva som har best effekt (Larsen, 2002). Multiple baseline design kan også være et alternativ ved utfordrende atferd, eksempelvis ved å se om effektene kan overføres i ulike situasjoner (Berge et al., 2021; Jarness et al., 2019). Noen studier med bruk av PAS vektla i større grad behandlingseffekt over tid som et konkret mål, fremfor å demonstrere effekt av hvilket tiltak som hadde best effekt (Saleem, 2019; Sætrevik & Halvorsen, 2023; Talleraas, 2022). I noen av studiene er det beskrevet bruk av tvangstiltak som følge av alvorlige atferdsformer (Eilertsen, 2021; Granerud et al., 2017; Kroken & Holden, 2008; Løkke, Iversen, et al., 2011; Torve & Glorud, 2023; Østerbø, 2004). Basert på funnene fra studiene kan det virke som at de restriktive tiltakene ble redusert som følge av funksjonsbaserte tiltak, noe som tidligere er dokumentert i internasjonale studier (Pelios et al., 2019). En interessant fremtidig studie vil være å se nærmere på hvorvidt funksjonsbaserte tiltak faktisk reduserer bruk av restriktive tiltak i Norge.

Vurdering av effekt av tiltak er avgjørende ved funksjonsbaserte tiltak. En annen viktig vurdering er skjønnsmessige betraktninger som sosial validitet, normative vurderinger eller vurdere hvilken verdi tiltaket har hatt. Ett oppløftende funn fra vår gjennomgang var at det i 56 % av studiene ble gjennomført slike vurderinger, og samtlige studier viser til

positive utfall som følge av behandlingen. Alle studiene med skjønsmessige vurderinger var publisert fra 2011- eller senere, og viser trolig mer bevissthet rundt dette nå enn sammenlignet med tidligere forskning. Det kan tyde på at sjekklisten til målrettet tiltaksarbeid har vært et viktig bidrag her (Løkke & Salthe, 2012), hvor normative vurderinger har en sentral del. Ser vi på bruk av sosial validitet var det bare tre inkluderte studier som hadde vurdert dette (Berge et al., 2016; Brath, 2024; Torve & Glorud, 2023). Dette samsvarer med lignende undersøkelser som har vist at sosial validitet i beskjeden grad blir vurdert eller målt (Leif et al., 2024; Løkke et al., 2020). I fremtidige studier kan det være mer hensiktsmessig å planlegge for slike vurderinger før iverksettelse av funksjonsbaserte tiltak, for å styrke grunnlaget til tiltakets effekt, men også som bidrag til å styrke anseelsen til atferdsanalytisk arbeid (Løkke et al., 2020).

Noen begrensinger ved studien må nevnes. Vi inkluderte bare tre tidsskrift, og kan dermed ikke med sikkerhet si at studiene representerer hele praksisfeltet i Norge. Årsaken til at akkurat disse ble valgt er at andre tidsskrift ikke har tilgjengelige databaser. I tillegg ble Diskriminanten avsluttet i 2005, og tidsskriftet SOR rapport hadde ikke aktuelle studier før 2019. Det må også nevnes at det er få inkluderte studier, og i tillegg med bredere inklusjonskriterier enn amerikanske studier (Melanson & Fahmie, 2023), noe som gir begrenset grunnlag for å sammenligne våre funn opp mot de internasjonale.

Konklusjoner

I Norge er det anbefalt å benytte funksjonelle analyser før behandling av utfordrende atferd, spesielt overfor personer med utviklingshemming (Helsedirektoratet, 2015, 2021; RHABU, 2023). Vi har ikke lyktes med å finne tilsvarende artikler, og vi vil dermed anta at dette er den første undersøkelsen som gjennomgår bruk av funksjonsbaserte tiltak av utfordrende atferd i Norge. En tidligere

spørreundersøkelse i Norge avdekket at flere fagpersoner har igangsatt tiltak uten å foreta funksjonelle analyser (Torve et al., 2023).

Vår gjennomgang støtter tidligere forskning om at funksjonsbaserte tiltak er effektive (Rios et al., 2023). Majoriteten av tiltakene som ble igangsatt tilhører kategorien «tiltak rettet mot miljøet», som er tiltak som krever mer innsats av personer rundt fremfor den som mottar behandlingen. Eksempelvis ble NCR brukt som tiltak i én av fem studier for å redusere utfordrende atferd, noe som kan ha sammenheng med at flere av deltakere er voksne eller eldre. Denne behandlingsformen vil i hovedsak være å tilføre opplevde mangler eller fjerne opplevde ubehag hos personen (Holden, 2016), noe vi anser å være i tråd med kunnskapsbasert praksis som vektlegger fokus mot personens egne ønsker og behov. Det er viktig at det publiseres mer forskning om bruk av funksjonsbaserte tiltak for voksne, da det er rapportert om færre publiserte artikler internasjonalt nå enn før (Colombo et al., 2023).

For å oppsummere mener vi det fremover bør dokumenteres flere studier av funksjonsbasert behandling av utfordrende atferd. Det er spesielt interessant at flere målgrupper er inkludert i vår gjennomgang, og at atferdsanalyse sin anseelse dermed kan nåes ut til flere fagfelt. Ved en senere anledning vil det være av interesse å inkludere flere tidsskrifter i en tilsvarende studie.

Referanser

- Beavers, G. A., Iwata, B. A. & Lerman, D. C. (2013). Thirty years of research on the functional analysis of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(1), 1–21. <https://doi.org/10.1002/jaba.30>
- Berge, U., Hamre, H. K. & Hillestad, E. V. (2016). Bruk av NCR hos person med demens og sosialt forsterket vandreatferd. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 43(2), 151–156.
- Berge, V. A., Brath, K.-A. S. & Nybru, T.

- L. (2021). DRO og tegnøkonomi for å redusere forstyrrende adferd i klasserommet hos gutt på 8 år. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 48(1), 13–25.
- Bijou, S. W., Peterson, R. F. & Ault, M. H. (1968). A method to integrate descriptive and experimental field studies at the level of data and empirical concepts. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 1(2), 175–191. <https://doi.org/10.1901/jaba.1968.1-175>
- Brath, K.-A. S. (2024). Søvniltak basert på funksjonell kartlegging for en gutt i ungdomsskolealder med lett utviklingshemming, i en omsorgsbolig. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 51, 1–15.
- Carr, E. G. & Durand, V. M. (1985). Reducing behavior problems through functional communication training. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18(2), 111–126. <https://doi.org/10.1901/jaba.1985.18-111>
- Catania, C. A. (2005). The nonmaintenance of behavior by noncontingent reinforcement. *European Journal of Behavior Analysis*, 6(1), 89–94. <https://doi.org/10.1080/15021149.2005.11434253>
- Colombo, R. A., Munoz, A., Wallace, M. & Legaspi, D. (2023). Functional analysis and treatment of adult problem behavior: A review. *Behavioral Interventions*, 39(2), 1–20. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/bin.1998>
- Delic, M., Herikstad, Y. & Løkke, J. A. (2022). Reduksjon av hudplukking – et selvendringsprosjekt. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 49(1), 31–38.
- Eilertsen, M. (2021). Kan en multimodal tilnærming redusere adferd som utfordrer hos en gutt med Prader-Willis syndrom og autismespekterforstyrrelser? *SOR-Rapport*, 3, 19–34.
- Ellingson, S. A., Miltenberger, R. G. & Long, E. S. (1999). A survey of the use of functional assessment procedures in agencies serving individuals with developmental disabilities. *Behavioral Interventions*, 14, 187–198.
- Emerson, E. & Einfeld, S. L. (2011). *Challenging behavior: analysis and intervention in people with intellectual disabilities* (3. utg.). Cambridge University Press.
- Fredheim, T. & Finstad, J. (2006). Negativ straff i form av response cost og DRO i behandling av problematferd. Teori og praksis. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 33(2), 71–81.
- Fredheim, T. & Sällman, J.-I. (2006). Reduksjon av tissing andre steder enn i toalettet ved hjelp av non-kontingent forsterkning. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 33(4), 177–185.
- Friman, P. C. (2021). There is no such thing as a bad boy: The Circumstances View of problem behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 54(2), 636–653. <https://doi.org/10.1002/jaba.816>
- Geiger, K. B., Carr, J. E. & LeBlanc, L. A. (2010). Function-Based Treatments for Escape-Maintained Problem Behavior: A Treatment-Selection Model for Practicing Behavior Analysts. *Behavior Analysis in Practice*, 3(1), 22–32. <https://doi.org/10.1007/BF03391755>
- Ghaemmaghami, M., Hanley, G. P. & Jessel, J. (2021). Functional communication training: From efficacy to effectiveness. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 54(1), 122–143. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/jaba.762>
- Granerud, G., Bruneberg, P. & Løkke, J. A. (2017). Utfordrende atferd og DRO, regelfølgning og tegnøkonomi hos en mann med autisme og moderat psykisk utviklingshemming. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 44(2), 51–61.
- Granmo, S., Andresen, M. L., Begdouri, L. R., Løkke, J. A. & Halvorsen, L. R. (2017). Tidsbasert presentasjon av stimuli med forsterkereffekt og redusert alarmering hos en person med demens. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 44(1), 25–29.
- Grung, M., Vandbakk, M. & Tverberg, R. (2020). Forsterkningsbasert behandling av automatisk forsterket problematferd: Matchede eller umatchede forsterkere? *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 47(2),

- 97–106.
- Hagopian, L. P., Rooker, G. W., Zarcone, J. R., Bonner, A. C. & Arevalo, A. R. (2017). Further analysis of subtypes of automatically reinforced SIB: A replication and quantitative analysis of published datasets. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 50(1), 48–66. <https://doi.org/10.1002/jaba.368>
- Hangen, M., Weyman, J. R. & Valdovinos, M. G. (2024). Challenging Behavior in Intellectual and Developmental Disabilities. I M. G. Valdovinos (Red.), *Intellectual and Developmental Disabilities: A Dynamic Systems Approach* (s. 209–232). Springer Nature Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66932-3_10
- Hanley, G. P., Iwata, B. A. & McCord, B. E. (2003). Functional analysis of problem behavior: a review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 36(2), 147–185. <https://doi.org/10.1901/jaba.2003.36-147>
- Helsedirektoratet. (2015). *Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming - helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9* [Grant]. <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/rettsikkerhet-ved-bruk-av-tvang-og-makt-overfor-enkelte-personer-med-psykisk-utviklingshemming>
- Helsedirektoratet. (2021). Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming. <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/gode-helse-og-omsorgstjenester-til-personer-med-utviklingshemming/helseoppfolging#kommunen-skal-bista-personer-med-utviklingshemming-med-legemiddelhandtering>
- Holden, B. (2016). *Utfordrende atferd og utviklingshemning: Atferdsanalytisk forståelse og behandling* (2. utg.). Gyldendal akademisk.
- Holden, B. & Finstad, J. (2010). *Atferdsavtaler: Et hjelpemiddel for å velge hensiktsmessig atferd*. Gyldendal Akademisk.
- Horner, R. D. (1980). The effects of an environmental “enrichment” program on the behavior of institutionalized profoundly retarded children. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 13(3), 473–491. <https://doi.org/10.1901/jaba.1980.13-473>
- Isaksen, J. & Viken, K. (2022). Enkel atferdsavtale i behandling av skolenekting hos elev med autismespekter forstyrrelse. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 49(1), 19–29.
- Iwata, B. A., Dorsey, M. F., Slifer, K. J., Bauman, K. E. & Richman, G. S. (1982). Toward a functional analysis of self-injury. *Analysis & Intervention in Developmental Disabilities*, 2(1), 3–20. [https://doi.org/10.1016/0270-4684\(82\)90003-9](https://doi.org/10.1016/0270-4684(82)90003-9)
- Iwata, B. A., Pace, G. M., Dorsey, M. F., Zarcone, J. R., Vollmer, T. R., Smith, R. G., Rodgers, T. A., Lerman, D. C., Shore, B. A., Mazalesk, J. L. & et al. (1994). The functions of self-injurious behavior: an experimental-epidemiological analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 27(2), 215–240. <https://doi.org/10.1901/jaba.1994.27-215>
- Jarness, M., Petursson, P. I. & Eldevik, S. (2019). Trening av Verbale Operanter og Differensiell Forsterkning Fører til Økning i Passende Vokalisering og Reduksjon i Upassende Vokalisering: Et Kasusstudie Basert på en Funksjonell Analyse. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 46(2), 71–83.
- Jin, C. S., Hanley, G. P. & Beaulieu, L. (2013). An individualized and comprehensive approach to treating sleep problems in young children. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 46(1), 161–180. <https://doi.org/10.1002/jaba.16>
- Kopperud, R. & Granheim, K. (2013). Reduksjon av ruminering hos en ung gutt med en DRO-prosedyre *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 40(2), 171–177.
- Kroken, J. & Holden, B. (2008). Behandling av skolenekting hos en ungdom med lett utviklingshemning. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 35(3), 141–149.

- Kurtz, P. F., Chin, M. D., Robinson, A. N., O'Connor, J. T. & Hagopian, L. P. (2015). Functional analysis and treatment of problem behavior exhibited by children with fragile X syndrome. *Research in Developmental Disabilities, 43-44*, 150–166. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.06.010>
- Larsen, K. (2002). Reduksjon av selvskadning. En sammenligning av responsavhengige og responsuavhengige forsterkningsprosedyre. *Diskriminanten, 29*(1), 21–33.
- Larsen, S., Tørmoen, A. & Myhre, M. (2023). Behandling av selvskadning — viktigheten av flere funksjonelle tilnæringer. *Suicidologi, 28*, 4–17. <https://doi.org/10.5617/suicidologi.10545>
- Layman, L. N., Dufrene, B. A., Ackley, M. M., Weaver, C. M., Schneider, D. E., LaBrot, Z. C., Taylor, C. N., Rahaman, J. A., Tawney, K. N., Hart, T. & Olmi, D. J. (2023). Interview-Informed Synthesized Contingency Analyses on Challenging Problem Behavior: a Single-Case Meta-analysis. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders, 11*(3), 640–658. <https://doi.org/10.1007/s40489-023-00357-7>
- Leif, E. S., Kelenc-Gasior, N., Bloomfield, B. S., Furlonger, B. & Fox, R. A. (2024). A systematic review of social-validity assessments in the Journal of Applied Behavior Analysis: 2010–2020. *Journal of Applied Behavior Analysis, 57*(3), 542–559. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/jaba.1092>
- Linnes, M. (2005). Varig eliminasjon av alvorlig selvskadning ved hjelp av ”time-out”. *Diskriminanten, 32*(2), 23–32.
- Logan, L. R., Hickman, R. R., Harris, S. R. & Heriza, C. B. (2008). Single-subject research design: recommendations for levels of evidence and quality rating. *Developmental Medicine & Child Neurology, 50*(2), 99–103. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.2007.02005.x>
- Love, J., Carr, J. & LeBlanc, L. (2009). Functional Assessment of Problem Behavior in Children with Autism Spectrum Disorders: A Summary of 32 Outpatient Cases. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 39*(2), 363–372. <https://doi.org/doi:10.1007/s10803-008-0633-z>
- Luiselli, J. K., Colozzi, G. A., Helfen, C. S. & Pollow, R. S. (1980). Differential Reinforcement of Incompatible Behavior (DRI) in Treating Classroom Management Problems of Developmentally Disabled Children. *The Psychological Record, 30*(2), 261–270. <https://doi.org/10.1007/BF03394676>
- Løkke, J. A., Aubell, H., Paulsen, K. M. & Vold, J. A. (2011). Tidsbasert presentasjon av Stimuli med Forsterkereffekt type Flukt kombinert med beriking av miljø som tiltak i sykehjem. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 38*(2), 153–157.
- Løkke, J. A., Berger, C., Aadalen, R. & Vold, J. A. (2011). Tidsbasert presentasjon av stimuli med forsterkereffekt og vandring hos en person med demens. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 38*(2), 51–58.
- Løkke, J. A., Iversen, A. B., Lind, A., Riis, M. & Vold, J. A. (2011). Tidsbasert fjerning av krav, differensiell forsterkning og motstand mot stell hos en person med demens. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 38*(2), 69–75.
- Løkke, J. A., Orm, S. & Strømgren, B. (2020). Kort rapport: Måling av sosial validitet i studier publisert i Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 1*, 1–4.
- Løkke, J. A. & Salthe, G. (2012). Sjekklister for målrettet tiltaksarbeid: fra normative og deskriptive premisser til tiltak og evaluering. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse, 39*(1), 17–32.
- Mattson, S. L., Spinks, H. M., Joslyn, P. R., Spinks, E. M. & Moore, T. F. (2024). Latency measurement in functional analysis and treatment of behaviors targeted for reduction. *Behavioral Interventions, 39*(3), 1–25. <https://doi.org/https://doi.org/10.1002/bin.1997>
- Melanson, I. J. & Fahmie, T. A. (2023).

- Functional analysis of problem behavior: A 40-year review. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 56(2), 262–281. <https://doi.org/10.1002/jaba.983>
- Myhre, M., Tørmøen, A. J., Strømgren, B. & Walby, F. A. (2018). Tre generasjoner klinisk atferdsanalyse. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 45(2), 71–85.
- Nag, H. E. (2012). Bruk av funksjonelle analyser og funksjonell kommunikasjons-trening for å redusere utfordrende atferd hos et barn med Smith Magenis syndrom. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 39(1), 55–61.
- NICE. (2015). *Challenging behaviour and learning disabilities: prevention and interventions for people with learning disabilities whose behaviour challenges*. <https://www.nice.org.uk/guidance/ng11>
- Oliver, A. C., Pratt, L. A. & Normand, M. P. (2015). A survey of functional behavior assessment methods used by behavior analysts in practice. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 48(4), 817–829. <https://doi.org/10.1002/jaba.256>
- Pelios, L., Morren, J., Tesch, D. & Axelrod, S. (1999). The impact of functional analysis methodology on treatment choice for self-injurious and aggressive behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 32(2), 185–195. <https://doi.org/10.1901/jaba.1999.32-185>
- Peters-Scheffer, N. & Didden, R. (2020). Chapter 4 - Functional analysis methodology in developmental disabilities. I P. Sturmey (Red.), *Functional Analysis in Clinical Treatment (Second Edition)* (s. 75–95). Academic Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805469-7.00004-8>
- Petscher, E. S., Rey, C. & Bailey, J. S. (2009). A review of empirical support for differential reinforcement of alternative behavior. *Research in Developmental Disabilities*, 30(3), 409–425. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2008.08.008>
- Petursson, P. I., Gísnäs, A. & Moutaouakil, J. E. (2024). Bruk av Responsforstyrrelse og Omdirigering i Behandlingen av Stereotypi hos en Voksen Person med Autisme og Utviklingshemming. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 177–187.
- Regnier, S. D., Traxler, H. K., Devoto, A. & DeFulio, A. (2022). A Systematic Review of Treatment Maintenance Strategies in Token Economies: Implications for Contingency Management. *Perspectives on Behavior Science*, 45(4), 819–861. <https://doi.org/10.1007/s40614-022-00358-7>
- RHABU. (2023). Behandlingslinje for utredning og behandling av utfordrende atferd- for barn og unge (0-18 år) med medfødt eller tidlig ervervet funksjonsnedsettelse henvist habiliteringstjenesten i spesialisthelsetjenesten <https://www.oslo-universitetssykehus.no/fag-og-forskning/nasjonale-og-regionale-tjenester/regional-kompetansetjeneste-for-habilitering-rkhab/behandlingslinje-for-utredning-og-behandling-av-utfordrende-atferd/#slik-refererer-du-til-behandlingslinjen>
- Rios, D., Eldridge, R. R., Kolb, R. L., Bell, M. & Peck, K. M. (2023). Function-based treatment. I *Handbook of applied behavior analysis: Integrating research into practice*. (s. 561–588) (Autism and child psychopathology series.). Springer Nature Switzerland AG. https://doi.org/10.1007/978-3-031-19964-6_30
- Rizvi, S. L. & Ritschel, L. A. (2014). Mastering the Art of Chain Analysis in Dialectical Behavior Therapy. *Cognitive and Behavioral Practice*, 21(3), 335–349. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2013.09.002>
- RKHAB. (2025). 2. *Utfordrende atferd*. <https://www.helse-sorost.no/om-oss/vart-oppdrag/vare-hovedoppgaver/behandling/habilitering/fagplan-habilitering/utfordrende-atferd/#helse-sor-ost-rhf-skali>
- Roscoe, E. M., Phillips, K. M., Kelly, M. A., Farber, R. & Dube, W. V. (2015). A statewide survey assessing practitioners'

- use and perceived utility of functional assessment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 48(4), 830–844. <https://doi.org/10.1002/jaba.259>
- Saleem, O. (2019). En multielement tilnærming i forebygging av utfordrende atferd. *SOR-Rapport*, 5, 36–53.
- Sturme, P. (2020). *Functional analysis in clinical treatment* (2. utg.). Elsevier Academic Press.
- Sugai, G., Horner, R. H., Dunlap, G., Hieneman, M., Lewis, T. J., Nelson, C. M., Scott, T., Liaupsin, C., Sailor, W., Turnbull, A. P., Turnbull, H. R., Wickham, D., Wilcox, B. & Ruef, M. (2000). Applying Positive Behavior Support and Functional Behavioral Assessment in Schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 2(3), 131–143. <https://doi.org/10.1177/109830070000200302>
- Sætrevik, K. & Halvorsen, L. (2023). En multielement tilnærming for å bidra til økt livskvalitet og forebygging av atferd som utfordrer *SOR-Rapport*, 1, 16–34.
- Talleraas, M. U. (2022). Positiv atferdsstøtte for en elev på videregående skole. *SOR-Rapport*, 4, 3–21.
- Tiger, J. H., Hanley, G. P. & Bruzek, J. (2008). Functional communication training: a review and practical guide. *Behavior Analysis in Practice*, 1(1), 16–23. <https://doi.org/10.1007/bf03391716>
- Torve, B. A. & Eng, C. F. (2025). Funksjonelle analyser av utfordrende atferd: Hvilke metoder finnes og hvor nyttige er de? *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 52, 43–74.
- Torve, B. A. & Glorud, M. (2023). Bruk av funksjonelle analyser og non-kontingent forsterkning for å redusere alvorlig selvskadning hos kvinne med CHARGE Syndrom *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 50, 61–70.
- Torve, B. A., Larsen, R., Kjærstad, I., Hansen, M. & Eng, C. F. (2023). En spørreundersøkelse om klinikers bruk av funksjonelle analyser før behandling av utfordrende atferd. *Norsk Tidsskrift for Atferdsanalyse*, 50, 1–16.
- Törneke, N. (2010). *Learning RFT: An introduction to relational frame theory and its clinical application*. Context Press/New Harbinger Publications.
- Vold, J. A. (2005). En eksperimentell funksjonell analyse og behandling av problematferd i form av roping hos jente med multifunksjonshemming *Diskriminanten*, 32(2), 3–14.
- Wolf, M. M. (1978). Social validity: the case for subjective measurement or how applied behavior analysis is finding its heart. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 11(2), 203–214. <https://doi.org/10.1901/jaba.1978.11-203>
- Østerbø, O. P. (2004). Non-kontingent forsterkning i behandling av negativt forsterket problematferd hos mann med Downs syndrom. *Diskriminanten*, 31(1 og 2), 15–21.